

Дні науки стали в Україні традиційним. Зазвичай у цей час проводяться наукові конференції й круглі столи з обговорення актуальних проблем розвитку наукової сфери, відбуваються виступи провідних вчених з популярними лекціями, виставки наукових досягнень, презентації інноваційних розробок, демонстрація

науково-популярних фільмів тощо. В Інституті педагогіки Національної академії педагогічних наук України до дня науки започатковано щорічний конкурс на здобуття Премії імені видатних учених Інституту педагогіки. **Іменні премії** присуджуються працівникам Інституту за:

- вагомий внесок у розвиток педагогічної науки (за галуззю);
- систематичне та якісне виконання планової науково-дослідної роботи та впровадження її результатів, що мають значний соціальний ефект;
- активну участь в освітніх проектах, конкурсах науково-методичних і навчальних розробок, що ініціюються МОН України та НАПН України;
- ефективну підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- організацію та проведення наукових заходів міжнародного і всеукраїнського рівнів; популяризацію результатів діяльності установи в зарубіжних наукових виданнях.

Іменною премією можуть бути нагороджені науковці та педагогічні працівники інших установ і закладів освіти за вагомий внесок у розвиток педагогічної науки, активну співпрацю з Інститутом, участь у впровадженні результатів науково-дослідної роботи та їх популяризацію.

Премії імені видатних учених Інституту педагогіки встановлено за такими напрямками:

- із загальної педагогіки й історії педагогіки – імені Якова Мамонтова;
- з методик навчання – імені Семена Гончаренка;
- з дидактики – імені Василя Помагайби.

Яків Андрійович Мамонтов (1888–1940) увійшов в історію національної педагогіки на лише як перший завідувач відділу історії педагогіки створеного в 1926 р. Українського науково-дослідного інституту педагогіки, а і як активний провідник методу естетичного виховання, розробник системного підходу до вивчення історії вітчизняних і зарубіжних педагогічних течій.

Завдяки непересічним здібностям хлопчик із сільської родини із Слобожанщини Я. А. Мамонтов зміг здобути хорошу початкову, а згодом – і вищу освіту: спершу в Київському, а далі в Московському комерційному інституті, де в 1915 р. захистив дипломну роботу «Художньо-дидактичний метод у викладанні» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Як перспективного фахівця його залишили викладачем на кафедрі педагогічної психології, однак скоро через війну мобілізували на військову службу. Після повернення з армійських лав додому в 1920 р. Я. А. Мамонтов викладав у Харківському інституті народної освіти, а також створив і очолив Українську державну театральну студію, де викладав психологію творчості й естетику. Водночас він здійснював педагогічні дослідження, результатом яких стала праця «Сучасні проблеми педагогічної творчості. Педагог як мистець» (1922). У цій роботі наявний вплив ідей тогочасних модерних європейських мислителів, які розробляли «філософію життя», педагогічний індивідуалізм, педагогіку особистості. Молодий науковець щиро пройнявся ідеями дитиноцентризму, протиставляв інтелектуалізації розвитку дитини його естетизацію через виховання відповідного світовідчуття, розвиток мистецької самодіяльності та вивчення мистецтва в усіх його формах, тобто пропагував художньо-дидактичний метод. Свої педоцентричні ідеї найвиразніше вчений виклав у статті «Право держави і право дитини» (1922).

Вивчення та реферування численних зарубіжних і вітчизняних філософсько-педагогічних творів дали Я. А. Мамонтову матеріал для глибокої аналітичної класифікації різноманітних педагогічних напрямів, що сформувалися на той час, і написання книги «Хрестоматія сучасних педагогічних течій» (1924, 1926). Це було перше в тогочасному СРСР видання, яке й досі лишається одним із найповніших серед подібних студій.

У 1926 р. у новоствореному в Харкові Українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП) Я. А. Мамонтов очолив секцію історії педагогіки, провідним напрямом діяльності якої визначалося вивчення історії вітчизняної освіти, розроблення системного підходу до історико-педагогічного знання. Працюючи в Інституті, вчений опублікував низку фахових статей, присвячених індивідуалізму і колективізму в педагогіці, аналізу ролі особистості й

суспільності у педагогічних течіях (обидві – 1926 р.), спадщині Й. Песталотці, принципу вільного виховання за Ж.-Ж.Руссо і Л. Толстим (1928), методологічному обґрунтуванню педагогічної системи як принципу науково-педагогічного дослідження. Однак через невідповідність сповідуваних науковцем педоцентричних ідеалів колективістському духові доби він полишив УНДП, згорнув педагогічні дослідження і повернувся до викладання в різних вишах Харкова.

Лише в середині 1990-х років відбулося звернення до педагогічної спадщини вченого, і його ім'я повернулося до українського культурно-освітнього дискурсу.

Василь Іванович Помагайба (1892–1972) зробив посутній внесок у розроблення питань дидактики, принципів, законів і методів організації навчального процесу в середній школі, на початку 1930-х років створив низку підручників для вітчизняної початкової школи.

Педагогічний шлях В. І. Помагайби розпочався ще у 1919 р., коли після закінчення Вінницького учительського інституту він став завідувати семирічною школою у м. Хмільнику. Особливо насиченим для молодого вчителя був період роботи в Києві (1923–1932), коли він очолював школу дитячого містечка «Ленінське», завідував обласною дослідно-педагогічною станцією, навчався в аспірантурі Інституту народної освіти. У цей час визначився його науковий інтерес до дидактики, адже темою захищеної ним кандидатської дисертації був «Аналіз техніки уроку» (1929). У 1929–1932 рр. вчений завідував секцією дидактики Київської філії УНДП. На тій самій посаді в 1932–1937 рр., але вже в Харкові, в УНДПі, науковець активно публікував результати досліджень щодо організації вчителем роботи за комплексною системою з двома класами, про діяльність сільської школи влітку, про використання Дальтон-плану, про підготовку вчителя до уроків.

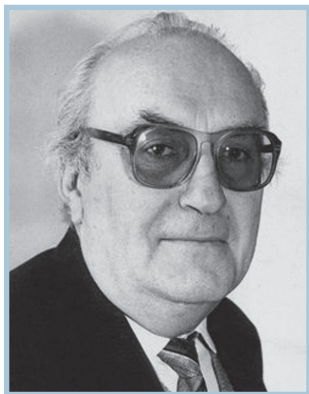
Ще одним напрямом досліджень вченого стало створення низки підручників для української початкової школи (1930–1934).

У 1938 р. через безпідставний арешт і заслання (до 1946 р.) В. І. Помагайба вимушено припинив наукову діяльність в Україні, поновивши її 1946 р. як викладач Київського педагогічного інституту, згодом – Ніжинського педагогічного інституту (до 1954 р.). У 1959 р. В. І. Помагайбу було офіційно реабілітовано.

У 1953 р. науковець захистив ще одну кандидатську дисертацію «Основні шляхи подолання другорічництва в початкових класах», і з наступного

року працював в УНДПі в Києві, а в 1961 р. став завідувачем відділу дидактики, який розробляв питання визначення суті, законів і закономірностей шкільного навчального процесу, уточнення та поглиблення дидактичних принципів і методів навчання школярів.

До вагомих праць вченого, створених у 1950–1970-х роках, належать монографії «Попередження неуспішності в навчанні грамоти» (1958), «Про поліпшення методів навчання у 8-річній школі» (1962, у співавторстві), «Робота вчителя у малокомплектній школі» (1968, доповнене видання), статті «Основні вимоги до методики дидактичних досліджень» (1965), «Сучасні проблеми дидактики та основні умови їх дослідження» (1972), «Розвиток дидактики як науки» (1972), нариси з історії розвитку шкільної дидактики («3 історії розвитку основних проблем педагогічної науки в Українській РСР» (1967), «3 історії становлення змісту навчання в загальноосвітній школі Української РСР» (1968)).

Семен Устимович Гончаренко (1928–2013)

залишиться у пам'яті нащадків як видатний учений-фахівець у галузі методики навчання фізики й методології загальної педагогіки. Він опублікував чотиритомну методику навчання фізики в середній школі, обґрунтував дидактичну систему формування природничо-наукової картини світу в школярів, створив перше покоління українських підручників із фізики для 9–11-х класів загальноосвітньої школи та шкіл із поглибленим вивченням цього предмета.

Після закінчення Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна (1952) С. У. Гончаренко працював викладачем фізики і математики Тишківської середньої школи Тишківського району Кіровоградської області. У 1955–1958 рр. майбутній вчений навчався у Києві в аспірантурі Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, де після захисту кандидатської дисертації «Зв'язок викладання фізики з виробничим навчанням» (1961) до 1992 р. працював на різних наукових посадах, зокрема протягом 1966–1992 рр. – заступником директора Інституту з наукової роботи. На цій посаді С. У. Гончаренко сприяв організації й ефективному проведенню інтенсивних і результативних досліджень ученими Інституту. Важливим особистим внеском у дидактику і методику викладання в середній загальноосвітній школі предметів природничо-математичного циклу стала докторська дисертація «Методологічні і теоретичні

основи формування в учнів середньої школи природничо-наукової картини світу» (1990), яка своєрідно узагальнила його тривалі дослідження.

Важливою була роль С.У. Гончаренка у становленні НАПН України. Протягом 1992–1997 рр. він обіймав у ній кілька посад, зокрема як академік-секретар очолював Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті, визначав перспективні шляхи розвитку галузі. Останні 16 років життя С. У. Гончаренко працював головним науковим співробітником в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.

Упродовж років поле наукових інтересів ученого розширювалося: від досліджень у галузі методики і дидактики фізики до розкриття актуальних питань методології і теорії педагогіки, загальної дидактики та дидактики фізики, методології науково-педагогічних студій, розвитку вітчизняної освіти. С. У. Гончаренко збагатив педагогічну науку ґрунтовними дослідженнями з теорії навчання, гуманітаризації освіти, фундаменталізації її змісту, методики навчання фізики. Він здійснив ґрунтовні дослідження з проблем змісту шкільної фізичної освіти, створив перше покоління національних підручників з фізики для старшої школи і для шкіл з поглибленим вивчення цього предмета, написав низку посібників для вчителів, кілька книжок із позакласного читання з фізики для учнів різних класів, уклав збірники олімпіадних задач. Загалом доробок ученого налічує близько 670 різноманітних за форматом видань.

Енциклопедичні знання С. У. Гончаренка знайшли гідне втілення в першому «Українському педагогічному словнику» (1997), створеному автором одноосібно. За його керівництва розроблено першу концепцію національної загальноосвітньої школи, що фактично визначила основоположні засади її розвитку впродовж першого десятиріччя незалежності держави. Глибокі роздуми вченого про методологію і техніку наукового пошуку, викладені у монографії «Педагогічні дослідження» (2007), стали настільним керівництвом для науковців.

С. У. Гончаренко сформував потужну наукову школу. Офіційно за його керівництва успішно захищено 31 докторську і 55 кандидатських дисертацій. Не злічити й тих, кому він неодноразово допомагав порадою, кого консулював, підтримував, стимулював до пошуку вчений. В особі Семена Устимовича щасливо поєднувався талант ученого й організатора науки.

25 травня 2015 року відбулося вручення перших премій науковим співробітникам Інституту педагогіки.

Премією імені Якова Мамонтова у номінації із загальної педагогіки й історії педагогіки за вагомий внесок у розвиток історико-педагогічних досліджень в Україні відзначено:

Сухомлинську Ольгу Василівну, академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, головного наукового співробітника відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України;
Федяєву Валентину Леонідівну, проректора з наукової роботи Херсонського державного університету, завідувача кафедри загальної педагогіки та історії педагогіки, доктора педагогічних наук, професора.

У номінації з дидактики **премією імені Василя Помагайби** відзначено:
Кизенка Василя Івановича, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України;

Осадченко Інну Іванівну, директора Інституту педагогічної освіти Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського

У номінації з методик навчання **премію імені Семена Гончаренка** отримали:

Пометун Олена Іванівна, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України,

Онаць Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, директор спеціалізованої школи ім. З. К. Слюсаренка № 41 з поглибленим вивченням англійської мови,

Старева Анна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

За активну співпрацю з Інститутом, участь у впровадженні результатів науково-дослідної роботи та їх популяризацію іменні премії отримали педагогічні колективи експериментальних навчальних закладів Інституту педагогіки НАПН України:

*Київської гімназії східних мов № 1,
комунального закладу «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської міської ради,
Першої міської гімназії Черкаської міської ради Черкаської області.*